

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Centar za filozofska istraživanja i Medjunarodni
centar za promociju interreligijskog dijaloga pravde i
mira “Zajedno”. Religija i državnost: Dekleracija za
svjetsku etiku**

Huković, Seid

1996

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/49293c12-3541-4e50-b53d-159209675862>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

KNJIGA CVI

ODJELJENJE DRŠTVENIH NAUKA
CENTAR ZA FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA

I

MEĐUNARODNI CENTAR ZA PROMOCIJU INTERRELIGIJSKOG DIJALOGA,
PRAVDE I MIRA "ZAJEDNO"

Knjiga 31

RELIGIJA I DRŽAVOTVORNOST
DEKLARACIJA ZA SVJETSKU ETIKU

Redakcioni odbor

SEID HUKOVIĆ, FILIP ŠIMIĆ, ARIF TANOVIĆ

Glavni urednik

SEID HUKOVIĆ

predsjednik Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO, 1996.

DEKLARACIJA ZA SVJETSKU ETIKU

Tekst pod naslovom Uvod sastavio je Izdavački odbor Savjeta Parlamenta svjetskih religija u Čikagu na osnovu same Deklaracije napisane u Tübingenu (dalje: Principi). Namjera mu je da posluži javnosti kao kratak rezime Deklaracije.

Svijet je u agoniji. Agonija je tako pogubna i žestoka da moramo ukazati na njenu pojavu da bi se razjasnila dubina ovog problema.

Mir nas zaobilazi – planeta se razara – susjedi žive u strahu – žene i muškarci postaju stranci jedni drugima – djeca umiru!

To je odvratno.

Mi osuđujemo zloupotrebu Zemljinog ekosistema.

Mi osuđujemo siromaštvo koje guši mogućnosti života, glad koja slabi ljudsko tijelo, ekonomsku nejednakost koja prijeti da uništi mnoštvo porodica.

Mi osuđujemo društvenu razjedinjenost naroda, preziranje pravde koje gura građane na marginu života, anarhiju koja obuzima naše zajednice i besmisleni smrt djece prouzrokovanu nasiljem. Naročito osuđujemo agresiju i mržnju u ime religije.

Ali ova agonija je nepotrebna.

Nepotrebna je jer osnova za etiku već postoji. Ta etika pruža mogućnosti boljeg individualnog i svjetskog poretka i odvodi pojedinca od beznađa, a društva od haosa.

Mi smo žene i muškarci koji su prihvatili pojmove i praksu svjetskih religija:

Potvrđujemo da se u učenjima religija nalaze zajedničke osnovne vrijednosti i da one čine osnovu svjetske etike.*

Potvrđujemo da je istina već poznata, ali mora da saživi u srcima i akciji.

* U originalu: *global ethics*. S obzirom da se kod nas izraz *globalan* upotrebljava u značenju *opšti*, preveo sam izrazom *svjetski*, što je osnovno značenje u engleskom jeziku.

Potvrđujemo da postoji neopoziva i bezuslovna norma za sve oblasti života, za porodice i zajednice, za rase, narode i religije. Već postoje stare odrednice za ljudsko ponašanje koje se mogu naći u učenjima svjetskih religija i koje su uslov za trajan svjetski poredak.

Objavljujemo:

Mi zavisimo jedni od drugih. Svaki od nas ovisi o napretku cjeline pa na taj način gajimo poštovanje za zajednicu živih bića, za ljude, životinje i biljke, za očuvanje Zemlje, zraka, vode i tla.

Preuzimamo pojedinačnu odgovornost za sve što činimo. Sve naše odluke, akcije i propusti u djelovanju imaju posljedice.

Moramo postupati sa drugima onako kako želimo da drugi postupaju sa nama. Preuzimamo obavezu da poštujemo život, individualnost i raznolikost, da bi se sa svakim pojedincem, bez izuzetka, postupalo humanom. Moramo imati strpljenja i naklonosti. Moramo znati da oprostimo, učeći od prošlosti ali sebi nikad ne dozvoljavajući da budemo robovi uspomena na mržnju. Otvarajući srca jedan drugome, mi moramo zaboraviti naše male razlike radi svjetske zajednice, unapređujući kulturu solidarnosti i pripadanja.

Mi smatramo čovječanstvo svojom porodicom. Moramo težiti za tim da budemo ljubazni i velikodušni. Ne smijemo živjeti samo za sebe, već moramo da služimo i drugima, nikad ne zaboravljajući djecu, stare, siromašne, one koji pate i one koji su nemoćni, izbjeglice i usamljene. Ni prema jednoj osobi ne bismo smjeli da postupamo kao prema drugorazrednom građaninu, niti je na bilo koji način iskorištavati. Treba da bude jednak odnos među muškarcima i ženama. Moramo napustiti sve oblike dominacije i zloupotrebe.

Obavezujemo se na kulturu nenasilja, poštovanja, pravde i mira.

Nećemo tlačiti, povređivati, mučiti ili ubijati druga ljudska bića, odrićemo se nasilja kao sredstva za rješavanje razlika.

Moramo se boriti za pravedan društveni i ekonomski poredak u kojem svi imaju jednake prilike da postignu pune mogućnosti kao ljudska bića. Moramo govoriti i djelovati istinito i sa samilošću, postupajući sa svima pošteno, izbjegavajući predrasude i mržnju. Ne smijemo krasti. Moramo izbjegavati uticaj želje za vlašću, prestižem, novcem i potrošnjom da bismo stvorili pravičan i miran svijet.

Planeta se ne može promijeniti nabolje a da se prvo ne promijeni svijest pojedinca. Mi se zalažemo za povećanje naše svijesti disciplinirajući naše umove, meditirajući, moleći se ili stalno razmišljajući. Bez smjelosti i spremnosti za žrtvovanjem ne može biti stvarne promjene naše situacije. Stoga se posvećujemo toj svjetskoj etici, razumijevanju drugih i društveno korisnom načinu života koji promovira mir.

Pozivamo sve ljude, bilo da su religiozni ili ne, da čine isto.

I. PRINCIPI SVJETSKE ETIKE

Naš svijet prolazi kroz *osnovnu krizu*: krizu svjetske ekonomije, svjetske ekologije i svjetske politike. Nedostatak velikih vizija, brdo neriješenih problema, osrednje političko vodstvo sa malo oštroumnosti i smišljenosti i uopšte suviše malo osjećaja za opšte dobro mogu se svugdje vidjeti: suviše mnogo starih odgovora za nove izazove.

Stotine hiljada ljudskih bića na našoj planeti sve više trpe nezaposlenost, siromaštvo, glad i raspad porodica. Nada za trajnim mirom među narodima nam se izmiče. Postoje napetosti među polovima i generacijama. Djeca umiru, ubijaju ili bivaju ubijena. Sve više zemalja trese korupcija u politici i ekonomiji. U našim gradovima sve je teže živjeti zajedno u miru zbog društvenih, rasnih i etničkih sukoba, upotrebe droga, organizovanog kriminala ili čak anarhije. Čak i susjedi često žive u strahu jedni od drugih. Neprestano se pljačka naša planeta. Prijeti nam propast ekosistema. Često možemo vidjeti vođe i pripadnike *religija* kako podstiču na agresiju, fanatizam, mržnju i ksenofobiju – čak i inspirišu i opravdavaju nasilne i krvave sukobe. Religija se često zloupotrebljava za političke ciljeve i za pribavljanje vlasti, ponekad ratom. Zbog toga smo puni gađenja.

Mi osuđujemo takve štetne uticaje i izjavljujemo da su nepotrebni. *Etika* već postoji u vjerskim učenjima svijeta koji može da računa sa svjetskom opasnošću. Naravno, ta etika ne daje direktna rješenja za sve bes-krajne svjetske probleme, ali osigurava moralnu osnovu za bolji pojedinačni i svjetski poredak: *Vizija* koja može da odvoji žene i muškarce od beznađa, a društvo od haosa.

Mi smo osobe koje su se posvetile pravilima i praksi svjetskih religija. Mi potvrđujemo da već postoji slaganje među religijama, što može biti osnova za svjetsku etiku – minimalno *osnovno slaganje* u pogledu *vrijednosti* koje ih vežu, neopozivi *standardi*, i *osnovni moralni stavovi*.

I. NEMA NOVOG SVJETSKOG PORETKA BEZ NOVE SVJETSKE ETIKE

Mi, žene i muškarci različitih vjera i dijelova svijeta se stoga obraćamo svim ljudima, religioznim i nereligioznim. Želimo da izrazimo sljedeća uvjerenja koja smatramo zajedničkim:

- Svi smo *odgovorni za bolji svjetski poredak*.
- Naše angažovanje u cilju postizanja ljudskih prava, slobode, pravde, mira i očuvanja Zemlje je apsolutno potrebno.
- Naše različite vjerske i kulturne tradicije ne smiju spriječiti naše zajedničko uključivanje u suprotstavljanje svim oblicima nehumanosti i u rad na većoj humanosti.

- Principe izražene u *Svjetskoj etici* mogu afirmisati svi pojedinci koji posjeduju etička uvjerenja, bilo da su religiozni ili ne.
- Kao *religiozne* i *duhovne osobe* mi baziramo svoje živote na konačnoj realnosti, odakle izvlačimo svoju duhovnu snagu i nadu, u vjeri, u molitvi ili meditaciji, među svijetom ili u tišini. Na nama je naročita odgovornost za dobrobit čitave ljudske rase i briga za planetu Zemlju. Ne smatramo sebe boljim od drugih žena i muškaraca, ali vjerujemo da prastara mudrost naših religija može da pokaže put u budućnost.

Nakon dva svjetska rata i na kraju hladnog rata, propasti fašizma i nacizma, uzdrmanosti osnova komunizma i kolonijalizma, ljudski rod je ušao u novu fazu svoje historije. Danas posjedujemo dovoljno ekonomskih, kulturnih i duhovnih izvora da otpočnemo sa boljim svjetskim poretom. Ali stare i nove *etničke, nacionalne, društvene, ekonomske i vjerske napetosti* prijete mirnoj izgradnji boljeg svijeta. Iskusili smo tehnološki napredak veći nego ikad prije, ali vidimo da se siromaštvo, glad, umiranje djece, nezaposlenost, bijeda i rušenje prirode u cijelom svijetu nisu smanjili nego su se još povećali. Mnogim ljudima prijeti ekonomska propast, društveni nered, politička marginalizacija, ekološka katastrofa i nacionalno uništenje.

U takvoj dramatičnoj svjetskoj situaciji ljudskom rodu je potrebna *vizija ljudi koji mirno žive zajedno*, etničkih i etičkih grupa i religija koje dijele odgovornost za brigu o Zemlji. Vizija počiva na nadama, ciljevima, idealima, standardima. Ali u čitavom svijetu sve je iskliznulo iz naših ruku. Ipak smo uvjereni da su, uprkos njihovim čestim zloupotrebama i promašajima, vjerske zajednice te koje su obavezne da pokažu da se takve nade, ideali i standardi mogu sačuvati, utemeljiti i egzistirati. Ovo se naročito odnosi na modernu državu. Garancije za slobodu, savjest i religiju su potrebne, ali one ne zamjenjuju osnovne vrijednosti, uvjerenja i norme koje vrijede za sva ljudska bića bez obzira na njihovo socijalno porijeklo, pol, boju kože, jezik ili vjeru.

Uvjereni smo u osnovno jedinstvo ljudske porodice na Zemlji. Podsjećamo se na Univerzalnu deklaraciju Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima iz 1948. godine. Želimo da ovdje uvrstimo i produbimo ono što je formalno proklamovano na nivou *prava* iz perspektive *etike*: punu realizaciju stvarnog dostojanstva ljudske osobe, neotuđivu slobodu i jednakost, u principu, za sva ljudska bića i neophodnu solidarnost i međuzavisnost svih ljudskih bića jednih od drugih.

Na osnovu ličnih iskustava i opterećene historije naše planete, naučili smo:

- da se bolji poredak ne može stvoriti ili nametnuti samo zakonima, propisima i konvencijama;
- da osiguranje mira, pravde i zaštite Zemlje zavisi od znanja i spremnosti muškaraca i žena da pravedno djeluju;

- da djelovanje u korist prava i sloboda pretpostavlja svijest o odgovornosti i dužnosti, te da se za to treba obratiti umovima i srcima žena i muškaraca;
- da prava bez morala ne mogu izdržati dugo i da *neće biti boljeg svjetskog poretka bez svjetske etike*.

Pod *svjetskom etikom* mi ne mislimo na svjetsku ideologiju ili *pojedinu udruženu religiju* izvan svih postojećih religija, a sigurno ne na dominaciju jedne religije nad svim drugim. Pod svjetskom etikom mislimo na *osnovno slaganje sa vrijednostima koje povezuju, na neoborive standarde i lične stavove*. Bez takvog osnovnog slaganja o etici, prije ili kasnije će svakoj zajednici zaprijetiti haos ili diktatorstvo, a individue će nestati.

II. OSNOVNI ZAHTJEV: SA SVAKIM LJUDSKIM BIĆEM TREBA HUMANO POSTUPATI

Svi smo mi grešni, nesavršeni muškarci i žene sa svojim ograničenjima i slabostima. Znamo za realnost zla. Upravo zbog toga se osjećamo obaveznim, radi svjetske dobrobiti, da izrazimo što bi trebala da bude svjetska etika – za pojedinca kao i za zajednice i organizacije, za države kao i za same religije. Vjerujemo da naše, često milenijima stare religije i etičke tradicije, obezbjeđuju *etiku* koja je *uvjerljiva i praktična za sve žene i muškarce dobre volje*, religiozne ili ne.

U isto vrijeme znamo da naše različite religije i etičke tradicije nude vrlo različite osnove za ono što je korisno i što je nekorisno muškarcima i ženama, što je pravo a što krivo, što je dobro a što je zlo. Ne želimo da uljepšamo ili zanemarimo ozbiljne razlike među pojedinim religijama. Međutim, one ne bi trebalo da nas odvedu od javnog proklamovanja onih stvari *koje su već zajedničke* i koje zajednički potvrđujemo, svaku pojedinačnu na našoj vjerskoj ili etičkoj osnovi.

Znamo da religije ne mogu riješiti okolišne, ekonomske, političke i socijalne probleme na Zemlji. Međutim, one mogu da obezbijede ono što se očevidno ne može postići ekonomskim poslovima, političkim programima ili samim pravnim propisima: *promjenu* u unutrašnjoj orijentaciji, svu mentalnost, *srca ljudi*, i promjenu od loše staze na novu orijentaciju u životu. Ljudskom društvu hitno su potrebne društvene i ekološke reforme, ali mu je isto tako hitno potrebna duhovna obnova. Kao religijske i duhovne osobe, mi se posvećujemo tom zadatku. Duhovna snaga religija može da ponudi osnovni smisao vjere, tlo za značenje, konačne standarde i duhovni dom. Naravno, religije su vjerodostojne samo kad eliminišu one sukobe koji proističu iz samih religija, ogolivši zajedničku aroganciju, nepovjerenje, predrasudu i

čak neprijateljske predodžbe i na taj način pokazu poštovanje prema tradiciji, svetim mjestima, svetkovinama i ritualima ljudi koji drugačije vjeruju.

Sada kao i prije, sa ženama i muškarcima se nehumano postupa u cijelom svijetu. Njima se oduzimaju njihove mogućnosti i njihove slobode, njihova ljudska prava se gaze, potcjenjuje se njihovo dostojanstvo. Ali sila ne čini pravdu! U ime čitavog ljudskog roda naša vjerska i etička uvjerenja zahtijevaju da se *prema svakom ljudskom biću humano postupa*.

To znači da svako ljudsko biće, bez razlike na godine, pol, rasu, boju kože, fizičke ili mentalne mogućnosti, religiju, političke poglede ili nacionalno ili socijalno porijeklo posjeduje neotuđivo i *nepovredivo dostojanstvo* i da je stoga svako, pojedinac kao i država, obavezan da slavi to dostojanstvo i da ga štiti. Ljudska bića moraju uvijek biti subjekti prava, moraju biti cilj, nikad puko sredstvo, nikad predmeti komercijalizacije i industrijalizacije u privredi, politici i medijima, u istraživačkim institutima i industrijskim kooperacijama. Niko ne stoji 'iznad dobra i zla' – nijedno ljudsko biće, nijedna društvena klasa, nijedna uticajna interesna grupa, nijedan kartel, nijedan policijski aparat, nijedna armija i nijedna država. Suprotno: posjedujući razum i svijest, svako ljudsko biće je obavezno da se ponaša na pravi ljudski način, da *čini dobro i izbjegava zlo*.

Namjera je svjetske etike da razjasni šta to znači. Pri tome želimo da oživimo neoborive, bezuvjetne etičke norme. One ne bi trebalo da budu veze i lanci, nego pomoć i potpora ljudima u nalaženju i ponovnom ostvarivanju smjera, vrijednosti, orijentacije i značenja njihovih života.

Postoji princip koji se nalazi i koji je preživio u mnogim religioznim i etičkim tradicijama čovječanstva hiljadama godina: *Ono što ne želiš da se tebi učini, to nemoj činiti ni ti drugima*. Ili, u pozitivnom izrazu: *Što želiš da se tebi učini, čini to i ti drugima*. To bi bila neoboriva, bezuvjetna norma za sve oblasti života, za porodice i zajednice, za rase, nacije i religije.

Svaki oblik egoizma bi trebalo da se odbaci. Sva sebičnost, bilo individualna ili kolektivna, bilo da je u obliku klasnog pristupa, rasizma, nacionalizma ili seksizma. Osuđujemo sve to, jer ono priječi ljudska bića da budu autentično ljudska. Samoodređivanje i samoshvatanje su potpuno ispravni dok god nisu odvojeni od ljudske samoodgovornosti, to jest od odgovornosti za druga ljudska bića i za planetu Zemlju.

Taj princip implicira vrlo konkretne standarde kojih se mi, ljudska bića, trebamo čvrsto držati. Iz toga proizilaze *četiri široke, prastare linije vodilje* za ljudsko ponašanje koje se nalaze u većini svjetskih religija.

III. NEOPOZIVA PRAVILA

1. Obaveza prema kulturi nenasilja i poštivanja života

Bezbrojne žene i muškarci svih krajeva i svih religija nastoje da žive neograničeni egoizmom, nego odani svojim bližnjim i svijetu oko sebe. Ipak,

u čitavom svijetu nalazimo beskrajnu mržnju, zavist, ljubomoru i nasilje, ne samo među pojedincima nego i među socijalnim i etničkim grupama, među klasama, rasama, nacijama i religijama. Korištenje nasilja, trgovine drogom i organizovanog kriminala, koji se često koristi novim tehničkim mogućnostima, dostigli su svjetske razmjere. U mnogim mjestima vlada teror "odozgo", diktatori ugnjetavaju svoj vlastiti narod, a institucionalizirano nasilje široko je rasprostranjeno. Čak i u nekim zemljama u kojima postoje zakoni za zaštitu sloboda pojedinaca muče zatvorenike, sakate žene i muškarce, ubijaju taoce.

A. U velikim starim religijama i etičkim tradicijama ljudskog roda nalazimo zapovijed: *Ne ubij!* Ili u pozitivnom smislu: *Poštuj život!* Ponovo se osvrnimo na posljedice ove prastare zapovijedi: Svi ljudi imaju pravo na život, sigurnost i slobodan razvoj pojedinca dok ne povrijede prava drugih. Niko nema pravo da fizički ili psihički muči, ozlijedi, a najmanje ubije ikoje ljudsko biće. I nijedan narod, nijedna država, nijedna rasa, nijedna religija nemaju prava da mrze, budu pristrasne, vrše "čišćenje", protjeruju, a najmanje likvidiraju "stranu" manjinu koja je različita u ponašanju ili se drži drugačijeg vjerovanja.

B. Naravno, gdje god postoje ljudi biće sukoba. Takvi sukobi, međutim, trebalo bi da se rješavaju bez nasilja, unutar zakona. To vrijedi i za države i za pojedince. Osobe koje imaju političku vlast moraju raditi unutar zakonskog poretka i posvetiti se najnenasilnijim i što je moguće miroljubivijim rješenjima. I one bi trebalo da na tome rade u okviru međunarodnog poretka mira kojem je samom potrebna zaštita i odbrana od počinitelja nasilja. Naoružavanje je pogrešan put, razoružanje je pravilo našeg vremena. Neka se niko ne vara: čovječanstvo neće preživjeti bez svjetskog mira!

C. Mladi svijet mora da nauči u kući i u školi da nasilje ne smije da bude sredstvo izravnavanja razlika sa drugima. Samo na taj način može da se izgradi *kultura nenasilja*.

D. Ljudska osoba je beskrajno vrijedna i mora se bezuslovno štititi. Ali isto tako *životi životinja i biljaka* koje zajedno sa nama nastanjuju ovu planetu zaslužuju zaštitu, očuvanje i brigu. Bezgranična eksploatacija prirodnih osnova života, bezobzirno razaranje biosfere i militarizacija kosmosa predstavljaju nasilje. Kao ljudska bića, mi snosimo naročitu odgovornost – posebno imajući u vidu buduće generacije – prema Zemlji i kosmosu, prema zraku, vodi i tlu. Svi smo mi zajedno povezani u ovom kosmosu i svi zavisimo jedni od drugih. Svaki od nas ovisi o dobrobiti svih. Stoga se ne smije podsticati prevlast ljudi nad prirodom i kosmosom. Umjesto toga, moramo gajiti život u harmoniji sa prirodom i kosmosom.

E. Biti autentično human u duhu naših velikih religijskih i etičkih tradicija znači da se u javnom kao i privatnom životu moramo brinuti o drugima i biti spremni da pomognemo. Nikad ne smijemo biti okrutni i brutalni. Svi

ljudi, svaka rasa, svaka religija mora da pokazuje toleranciju i poštovanje – u stvari visoko razumijevanje – svih drugih. Manjinama je potrebna zaštita i podrška, bilo da su rasne, etničke ili vjerske.

2. Odanost kulturi solidarnosti i pravednom ekonomskom poretku

Bezbrojni ljudi i žene svih krajeva i religija nastoje da provedu život u solidarnosti sa drugima i da rade na autentičnom ispunjenju svojih sklonosti. Ipak, u čitavom svijetu nalazimo beskrajnu glad, oskudicu i neimaštinu. Nisu samo pojedinci, nego su naročito odgovorne za tu tragediju nepravedne institucije i strukture. Milioni ljudi su bez posla, milione eksploatišu niskim platama, guraju na rub društva sa mogućnošću da u budućnosti propadnu. U mnogim je zemljama golema provalija između bogatih i siromašnih, između moćnih i nemoćnih. Živimo u svijetu u kojem su totalitarni državni socijalizam kao i neobuzdani kapitalizam razorili mnoge etičke i duhovne vrijednosti. Materijalistički mentalitet potpomaže pohlepu za bezgraničnim profitom i grabljenje plijena. Ti zahtjevi traže više i više iz izvora zajednice, a da ne obavezuju pojedince da više doprinose. Rak rana društvenog zla korupcije se širi i u zemljama u razvoju i u razvijenim zemljama. U tradicijama prastarih religija nalazimo zapovijed: *Ne kradi!* Ili u pozitivnom smislu: *Radi pošteno i časno!* Vratimo se ponovo na posljedice te prastare zapovijedi: Niko nema prava, na bilo koji način, da pljačka ili otima imovinu druge osobe ili zajednice. Dalje, niko nema pravo da koristi njenu ili njegovu imovinu a da ne brine o potrebi društva ili o Zemlji.

B. Gdje vlada krajnje siromaštvo, širi se bespomoćnost i beznade, a krađa se iznova javlja radi preživljavanja. Gdje su vlast i bogastvo neograničeno nagomilani, rastu neizbježno osjećanja zavisti, zlovolje i otrovne mržnje i pobune među onima koji su poniženi i gurnuti na marginu života. To vodi do nasilja s jedne i s druge strane, kao odgovora. Ne varajmo se: Nema svjetskog mira bez svjetske pravde!

C. Mladi svijet mora da uči kod kuće i u školi da imovina, ma kako ograničena, nosi sobom obavezu i da njeno korištenje treba u isto vrijeme da služi opštem dobru. Samo tako može da se izgradi *pravedan ekonomski poredak*.

D. Ako stanje najsiromašnijih miliona ljudi na ovoj planeti, naročito žena i djece, treba da se poboljša, svjetska ekonomija mora se pravednije strukturirati. Pojedinačna dobra djela i projekti pomoći su nedovoljni, ma kako da su prijeko potrebni. Učešćem svih država i uprava međunarodnih organizacija potrebno je da se izgrade pravedne ekonomske institucije.

Rješenje koje mogu da podrže sve strane mora se tražiti u krizi vezanoj za dugove i siromaštvu drugog svijeta koji se raspada, čak i više, trećeg svijeta. Naravno, konflikti zbog interesa su neizbježni. U razvijenim zemljama se mora praviti razlika između neophodne i bezgranične potrošnje, između

društveno korisne i nekorisne upotrebe vlasništva, između opravdane i neopravdane uporebe prirodnih izvora i između tržišne ekonomije koja samo donosi profit i one koja je društveno korisna i ekološki orijentisana. Čak i zemlje u razvoju moraju da nađu svoju nacionalnu savjest.

Dok god oni koji upravljaju, prijete da potisnu one kojima upravljaju, dok god institucije prijete pojedincima i dok god vlast pritišće pravo, mi moramo da se odupremo, kad god je to moguće, nenasilno.

E. Biti autentično human u duhu naših velikih religija i etičkih tradicija znači kako slijedi:

- Moramo upotrebljavati ekonomsku i političku vlast u *službi čovječanstva* umjesto da je koristimo u okrutnoj borbi za dominaciju.
- Moramo razvijati duh saosjećanja sa onima koji pate, sa naročitom brigom za djecu, stare, siromašne, sakate, izbjeglice i usamljene.
- Moramo gajiti *zajedničko poštovanje* i obzir, da bismo postigli razuman balans interesa, umjesto razmišljanja samo o bezgraničnoj vlasti i neizbježnoj konkurentnoj borbi.
- Moramo cijeniti osjećaj *umjerenosti i skromnosti* umjesto nezasićene pohlepe za novcem, prestižom i potrošnjom. Ljudi pohlepom gube 'dušu', slobodu, spokoj, unutrašnji mir i sve ono što ih čini ljudima.

3. Odnos kulture tolerancije i životu istinitosti

Bezbrojne žene i muškarci svih krajeva i religija nastoje da provode častan i pravičan život. Ipak, u cijelom svijetu susrećemo beskrajne laži, prevare i licemjerje, ideologiju i demagogiju:

- političare i poslovne ljude koji koriste laži radi uspjeha,
- mas medije koji šire ideološku propagandu umjesto tačnog izvještavanja, lažne informacije umjesto pravih, cinični komercijalni interes umjesto istine,
- naučnike i istraživače koji se odaju moralno sumnjivim ideološkim i političkim programima ili ekonomski zainteresovanim grupama ili one koji odobravaju istraživanja koja gaze osnovne etičke vrijednosti,
- predstavnike religija koji ne uvažavaju druge religije kao da su manje vrijedne i koji propovijedaju fanatizam i netolerantnost umjesto poštovanja i razumijevanja.

A. U velikim prastarim religijama i etičkim tradicijama ljudskog roda nalazimo zapovijed: *Ne laži!* Ili u pozitivnom smislu: *Govori i radi istinito!* Osvrnimo se ponovo na posljedice ove prastare zapovijedi: Nijedna žena ili

muškarac, nijedna institucija, nijedna država ili vjerska zajednica nemaju pravo da govore laži drugim ljudima.

B. Ovo se naročito odnosi

- na one koji rade u mas medijima kojima smo dali slobodu da izvještavaju radi istine i na taj način im dajemo službu čuvara. Oni ne stoje iznad morala ali imaju obavezu da poštuju ljudsko dostojanstvo. Oni nemaju pravo da se upliću u privatne sfere ljudi, da manipulišu javnim mišljenjem ili iskrivljaju realnost,
- na umjetnike, pisce i naučnike kojima garantujemo umjetničke i naučne slobode. Oni nisu isključeni iz opštih etičkih standarda i moraju služiti istini,
- na vođe država, *političare* i *političke partije* kojima predajemo našu vlastitu slobodu. Kad oni lažu u lice svom narodu, kad manipulišu istinom ili kad su krivi za podmitljivost ili okrutnost u unutrašnjim ili inostranim poslovima, oni napuštaju svoj kredibilitet i zaslužuju da izgube službu i birače. Nasuprot tome, javno mišljenje treba da pomogne onim političarima koji uvijek smiju da ljudima kažu istinu,
- na kraju, na predstavnike religija. Kad izazivaju predrasude, mržnju i neprijateljstvo prema onima koji vjeruju na drugačiji način ili čak iniciraju ili opravdavaju vjerske ratove, oni zaslužuju osudu ljudskog roda i gubitak sljedbenika.

Niko nek ne bude prevaren: nema svjetske pravde bez istine i humanosti.

C. Mladi svijet mora da nauči kod kuće i u školi da misli, govori i radi *istinito*. Oni imaju pravo na informaciju i obrazovanje da bi mogli da donose odluke koje će oblikovati njihov život. Bez etičkog oblikovanja oni će teško biti sposobni da razlikuju važno od nevažnog. U svakodnevnoj poplavi informacija, etički standardi će im pomoći da uoče kad im se mišljenja prikazuju kao činjenice, kad su interesi prikriveni, tendencije pretjerane a činjenice iskrivljene.

D. Biti autentično human u duhu naših velikih religija i etičkih tradicija, znači sljedeće:

- Ne smijemo miješati slobodu sa samovoljom ili pluralizam sa ravnodušnošću prema istini.
- Moramo *gajiti istinitost* u svim našim odnosima umjesto nečasnosti, licemjerja i oportunizma.
- Moramo *neprestano tražiti istinu* i neiskvarenu iskrenost umjesto širenja ideoloških ili stranačkih poluistina.
- Moramo hrabro *služiti istini* i moramo ostati postojani i dostojni povjerenja umjesto da se prepuštamo oportunističnom prilagođavanju životu.

4. Odanost kulturi jednakih prava i partnerstva među muškarcima i ženama

Bezbrojni muškarci i žene svih krajeva i religija nastoje da žive u duhu partnerstva i odgovornog djelovanja u oblasti ljubavi, seksualnosti i porodice. Ipak, u čitavom svijetu postoje oblici patrijarhata, dominacije jednog pola nad drugim, eksploatacije žena, seksualnog iskorištavanja djece i prisilne prostitucije, što je za osudu. Suviše česta društvena nejednakost gura žene, a čak i djecu, u prostituciju kao sredstvo preživljavanja – naročito u manje razvijenim zemljama.

A. U velikim starim religijskim i etičkim tradicijama čovječanstva nalazimo zapovijed: *Ne vrši seksualni nemoral!* Ili u pozitivnom smislu: *Poštujte i volite jedni druge!* Razmotrimo ponovo posljedice ove prastare zapovijedi: Niko nema pravo da ponizi druge do pukog seksualnog predmeta, da ih dovede ili ih drži u seksualnoj zavisnosti.

B. Osuđujemo seksualnu eksploataciju i seksualnu diskriminaciju kao jedan od najgorih oblika ljudske degradacije. Dužnost nam je da se protivimo kad god se podržava dominacija jednog pola nad drugim – čak i u ime vjerskih uvjerenja; kad god se seksualna eksploatacija toleriše, kad se prisiljava na prostituciju ili kad se za to koriste djeca. Ne varajmo se: nema autentičnog humanizma bez zajedničkog života u partnerstvu.

C. Mladi ljudi moraju da nauče kod kuće i u školi da seksualnost nije destruktivna ili eksploativna snaga, nego da je kreativna i afirmativna. Seksualnost kao životno afirmirajući oblikovatelj zajednice može biti djelotvorna samo kad partneri prihvataju odgovornosti njegovanja međusobne sreće.

D. Odnos među muškarcima i ženama treba da karakteriše ne gospodarsko ponašanje ili eksploatacija nego ljubav, partnerstvo i povjerenje. Ljudsko ispunjenje nije identično sa polnim zadovoljstvom. Seksualnost treba da izražava i pojačava ljubavni odnos u životu jednakih partnera.

Neke vjerske tradicije poznavaju ideal dobrovoljnog odricanja od pune upotrebe seksualnosti. Dobrovoljno odricanje može isto tako da bude izraz identiteta i značajno ispunjenje.

E. Društvenu instituciju braka, upkos svih njenih kulturnih i vjerskih raznolikosti, karakterišu ljubav, odanost i stalnost. Brak ima za cilj i treba da garantuje sigurnost i međusobnu podršku suprugu, supruzi i djetetu. On treba da osigura prava svih članova porodice. Sve zemlje i kulture treba da razviju ekonomske i društvene odnose koji će omogućiti bračni i porodični život vrijedan ljudskih bića, naročito za starije ljude. Djeca imaju pravo na obrazovanje. Roditelji ne smiju da eksploatišu djecu niti djeca roditelje. Njihov odnos treba da odražava međusobno poštovanje, razumijevanje i brigu.

F. Biti istinski human u duhu naših velikih religijskih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- Potrebno nam je međusobno poštovanje, *partnerstvo* i razumijevanje umjesto patrijarhalne dominacije i degradacije koje su izraz nasilja i izazivaju protivnasilje.
- Potrebna nam je međusobna briga, tolerancija, spremnost na harmoniju i *ljubav* umjesto bilo kog oblika želje za posjedovanjem ili seksualne zloupotrebe.

Samo ono što se već doživjelo u ličnim i porodičnim odnosima može se praktikovati na nivou nacija i religija.

IV. TRANSFORMACIJA SVIJEŠTI

Historijsko iskustvo pokazuje sljedeće: Zemlja se ne može promijeniti nabolje ako ne postignemo transformaciju u svijesti pojedinca i u javnom životu. Mogućnosti za transformaciju su već zasjale u takvim oblastima kao što su rat i mir, ekonomija i ekologija, u kojima su se desile fundamentalne promjene tokom posljednjih desetljeća. Transformacija se mora postići i u oblasti etike i vrijednosti! Svaki pojedinac ima prirođeno dostojanstvo i neotuđiva prava, a svaki i neminovnu odgovornost za ono šta ona ili on čine ili ne čine. Sve naše odluke i djela, čak i naši propusti i greške, imaju posljedice.

Održavanje ovog smisla odgovornosti živim, njegovo produbljivanje i prenošenje na sljedeće generacije, je naročit zadatak religije. Mi smo realni u tome šta smo postigli, pa insistiramo da se razmotri sljedeće:

1. Univerzalno slaganje o *mnogo raspravljanim etičkim pitanjima* (od bio- i seksualne etike preko mas medija i naučne do ekonomske i političke etike) biće teško postići. Ipak, čak i za mnoga kontroverzna pitanja mogu se naći odgovarajuća rješenja u duhu fundamentalnih principa koja smo ovdje zajednički razmotrili.
2. U mnogim sferama života je već postignuta nova svijest o etičkoj odgovornosti. Stoga bismo bili zadovoljni kad bi što je moguće više *profesija*, kao što su ljekari, naučnici, poslovni ljudi, novinari i političari razvili savremena *etička pravila* koja bi obezbijedila određene upute za neugodna pitanja tih određenih profesija.
3. Iznad svega, mi insistiramo da *različite vjerske zajednice* formulišu svoju *specifičnu etiku*: Šta svaka vjerska tradicija ima da kaže, na primjer, o značenju života i smrti, stalnim trpljenjima i o praštanju grijeha, o nesebičnom žrtvovanju i potrebi odricanja, o samilosti i radosti? To će produbiti i učiniti određenijom već vidljivu svjetsku etiku.

U zaključku, apelujemo na sve stanovnike ove planete. Zemlja se ne može promijeniti nabolje ako se ne promijeni svijest pojedinca. Mi obećavamo da ćemo raditi na takvoj transformaciji pojedinačne i kolektivne svijesti radi buđenja naših duhovnih snaga kroz razmišljanja, meditaciju, molitvu ili pozitivno razmišljanje u cilju *promjene srca*. Zajedno možemo pomaknuti planine! Bez želje da se izložimo opasnosti i spremnosti na žrtvovanje ne može biti fundamentalne promjene naše situacije! Stoga se posvećujemo zajedničkoj svjetskoj etici, radi boljeg međusobnog razumijevanja kao društveno korisnog, mirotvornog i prema Zemlji prijateljskog načina života.

*Pozivamo sve muškarce i žene,
bilo da su religiozni ili ne, da učine isto!*

S engleskog preveo: Nenad Bojanić

